

Zdzisław Kłos
(Warszawa)

Wojciech Kóčka – biografia udokumentowana
Rec.: Piotr Pałys, *Wojciech Kóčka w serbołużyckim ruchu narodowym (1945–1950). Wybór dokumentów.*
Opole, Instytut Śląski, 2019, 143 s.

Prof. Piotr Pałys, historyk z Uniwersytetu Opolskiego, często publikuje na łamach naszego pisma. Wielokrotnie pisał o Dniach Łużyckich na Śląsku. Jego obszerny tekst „Wzajemność słowiańska” w *praktyce politycznej. Przykład Łużyc z lat 1945–1948* ukazał się w tomie 50. „ZŁ” (2016 r.). W roku 2011 (tom 45.) – artykuł zatytułowany *Jurij Cyż jako sekretarz Serbołużyckiej Rady Narodowej w latach 1945–1947*. Członkiem tej rady i jednocześnie przyjacielem Cyża był Wojciech Kóčka, któremu Pałys poświęca swoją najnowszą pracę. W podtytule czytamy, że jest to wybór dokumentów zgromadzonych i zredagowanych przez Autora. Jak zauważa Tadeusz Lewaszek, istnieje dzięki nim „możliwość pogłębienia wiedzy o biografii wybitnego uczonego, o jego roli w łużyckim ruchu narodowym oraz o polsko-łużyckich stosunkach politycznych w latach 1945–1950”. Pałys w obszernym wstępie biograficznym (stanowi on właściwie pierwszą część publikacji) przypomina także działalność naukową Kóčki w naszym kraju.

Wojciech (Wójcech) Kóčka (1911–1965), urodzony na Łużycach, ukończył katolickie seminarium nauczycielskie w Budziszynie, po czym w roku 1932 wyjechał do Polski. Na Uniwersytecie Poznańskim podjął studia w zakresie archeologii, antropologii i etnografii. W roku 1936 uzyskał tytuł magistra filozofii na podstawie pracy *Šunow, Konjegy, Ralbicy, Dobrošicy, Wownjow i Chróšćicy pod względem antropologicznym*, następnie kontynuował pracę naukową w swojej macierzystej uczelni. W roku 1937 za udział w eksperymentalnych badaniach archeologicznych na terenie Biskupina został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. W roku 1939

otrzymał obywatelstwo polskie, w czasie okupacji przebywał na terenie Generalnej Guberni. Wkrótce po zakończeniu wojny Kóčka udał się na Łużyce (o jego tamtejszej niezwykle intensywnej działalności narodowej – niżej). W lutym 1947 roku powrócił z Budziszyna do Polski i wznowił pracę naukową na Uniwersytecie Wrocławskim. W 1948 doktoryzował się na podstawie pracy *Wczesnodziejowa antropologia Słowian*. W 1955 przeniósł się do Poznania, gdzie wkrótce został kierownikiem Katedry Archeologii Polski. W roku 1959 roku mianowano go profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Adama Mickiewicza.

Kolejną część swojego szkicu Pałys poświęca wspomnianej działalności Wojciecha Kóčka w łużyckim ruchu narodowym. Był jego aktywnym uczestnikiem już od wczesnej młodości. Po wojnie, w latach 1945–1950, odegrał w nim niezwykle doniosłą rolę. W październiku 1945 r. został Kóčka członkiem utworzonego właśnie w Pradze Serbołużyckiego Komitetu Narodowego. Był – podobnie jak Paweł Nedo i Jan Cyż – zwolennikiem stworzenia niezależnego państwa łużyckiego na wzór takich małych państw, jak Luksemburg czy Andora. W roku 1946 Kóčka wszedł w skład Serbołużyckiej Rady Narodowej, która w tymże roku delegowała go do Polski jako pełnomocnego przedstawiciela narodu serbołużyckiego.

Już od wiosny roku 1945 angażował się w sprawę zwolnienia przebywających w niewoli na terenie Polski Serbołużyczan, żołnierzy armii niemieckiej (był to zresztą w tym czasie jeden z głównych celów łużyckiej dyplomacji). Wiosną 1946 r. został wybrany na sekretarza Związku Serbów Łużyckich Domowina, a w listopadzie tego roku – na sekretarza budziszynskiego Komitetu Słowiańskiego. Kóčka coraz bardziej utwierdzał się w przekonaniu, że sprawę już nie niezależności Łużyc, co przynajmniej daleko idącej ich autonomii terytorialnej, mogłyby przeforsować jedynie państwa słowiańskie. Czynił też wiele starań, by jak najliczniejszej grupie młodzieży łużyckiej umożliwić podjęcie nauki w Polsce. Udało mu się również zyskać niewielką pomoc materialną i finansową dla serbołużyckiego ruchu narodowego.

Faktograficzne odzwierciedlenie i znakomitą egzemplifikację naszkicowanej wyżej działalności narodowej Kóčka stanowią zaanonsovane w podtytule archiwalia. Pałys w ich poszukiwaniu odwiedził wiele ośrodków. Najwięcej dokumentów odnalazł w budziszynskim Archiwum Łużyckiej Kultury (Serbski kulturny arhiv) oraz w Archiwum PAN

(oddział w Poznaniu), a także w archiwach Warszawy i Wrocławia. Wybrane przez Autora listy, oficjalne pisma, wywiady, sprawozdania i artykuły prasowe wypełniają drugą, zasadniczą część recenzowanej publikacji. Dokumenty te – w liczbie pięćdziesięciu dwóch – zostały opublikowane w porządku chronologicznym od roku 1945 do 1950. Otwiera je *Protokół z zebrania informacyjnego Polskiego Związku Zachodniego w sprawie Łużyc, 1945 sierpień 30, Poznań – informacja Wojciecha Kóčki o położeniu serbołużyckiego ruchu narodowego*. Autorem tekstu jest poznański slawista i wielki sorabofil, Alojzy Stanisław Matyniak. Wśród archiwalnych materiałów znajduje się m.in. *Sprawozdanie z rozmów w sprawie łużyckiej z dopiskiem Ścisłe poufne!*. Rozmowy te były przeprowadzone w dniach 11–16 maja 1947 r. w Warszawie, w Ministerstwie Spraw Zagranicznych i Ministerstwie Ziem Odzyskanych. Brali w nich udział ze strony łużyckiej Wojciech Kóčka i Arnošt Černik.

Warte odnotowania jest też *Memorandum do wicepremiera i ministra ziem odzyskanych Władysława Gomułki (...) w sprawie wydzielania Łużyc z obszaru Niemiec z marca 1947 r.* Dominuje korespondencja Kóčki – głównie z łużyckimi działaczami narodowymi: z Pawłem Nedo, Pawłem Dudzikiem, Pawłem Nowotnym, Janem Šořtą, a także z łużyckimi instytucjami. Pewną część stanowi wymiana listów z Polakami (ze wspomnianym Alojzym S. Matyniakiem, Wilhelmem Szewczykiem, z Zarządem Głównym Polskiego Związku Zachodniego) – łącznie 45 listów. Wśród edytowanych materiałów archiwalnych są też 3 artykuły prasowe (wśród nich m.in. wywiad z Kóčką przeprowadzony przez Stanisława Helsztyńskiego w styczniu roku 1946). Reszta dokumentów to (po jednym egzemplarzu): legitymacja, protokół, szyfrogram i sprawozdanie. Obszerny zestaw dokumentów zamyka *Pismo sekretariatu Domowiny do Wojciecha Kóčki, 1950 sierpień 15, Budziszyn – propozycja objęcia etatu w tworzonej Instytucie Serbołużyckiego Ludoznawstwa*. Pismo to stanowi, niestety, symboliczne zakończenie działalności narodowej Kóčki.

Z zebranej dokumentacji wyłania się obraz coraz dramatyczniejszych zmagañ Łużyczan, dążących do upragnionego celu – niezależności Łużyc. Czytając materiały zebrane przez Pałysa, przekonujemy się dobitnie, że stawało się to coraz bardziej nierealne. Łużyce znalazły się w obrębie tworzącego się właśnie nowego państwa niemieckiego. W tych zmienionych warunkach Kóčka – jako obywatel dwóch krajów – poświęcił się (jak

wspomniałem wyżej) działalności naukowej w Polsce. Należąc do dwóch narodów, był i łużyckim działaczem narodowym, i polskim uczonym.

Dobrze się stało, że Piotr Pałys przypomniał nam obecnie trochę zapomnianą sylwetkę wybitnego działacza łużyckiego.